

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ**

ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

2023-2/4

**Вестник Хорезмской академии Маъмуна
Издается с 2006 года**

Хива-2023

TILSHUNOSLIKDA BADIY TARJIMANING TAKOMILLASHTIRISH AHAMIYATI

M.A.Yusupova, PhD, Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq

Annotasiya. Ushbu ilmiy maqolada tilshunoslikda badiiy tarjimaning takomillashtirishning ahamiyati va unda uchraydigan muammolar ko'rib chiqiladi. Maqolada chet tillari tilshunoslari tomonidan chet el adabiyotining badiiy tarjimada ahamiyatini kuchaytirishning mohiyati, bu jarayonni takomillashtirish, uning asosiy vazifasini aniqlash, o'z tilida asl badiiy asarni qayta yaratish bilan tengdir.

Kalit so'zlar: badiiy tarjima, takomillashtirish, xorijiy adabiyot, adabiy asar, tarjima, tarjimon, tasnif

Аннотация. В данной научной статье рассматривается важность совершенствования художественного перевода в языкознании и проблемы, возникающие при этом. В статье сущность усиления значения иностранной литературы в художественном переводе лингвистами иностранных языков сводится к совершенствованию этого процесса, определению его основной задачи, воссозданию оригинального художественного произведения в свой язык.

Ключевые слова: художественный перевод, усовершенствование, иностранная литература, художественное произведение, перевод, переводчик, классификация.

Abstract. This scientific article examines the importance of improving literary translation in linguistics and the problems encountered in it. In the article, the essence of strengthening the importance of foreign literature in literary translation by linguists of foreign languages is equal to the improvement of this process, the definition of its main task, and the re-creation of the original artistic work in one's own language.

Key words: literary translation, improvement, foreign literature, literary work, translation, translator, classification

So'nggi yillarda badiiy tarjima uchun ko'pgina imkoniyatlar yaratilmoqda, tarjima dasturlarida ham tarjima qilish sifati ham sezilarli darajada oshib bormoqda. Ammo badiiy matnlar tarjimasiga yordamchi vositalarga murojaat qilish mumkin bo'lsa, faqat uning til qobiliyati, bilimi, ijodi badiiy tarjimonning qo'lida bo'lib, tarjimon tarjima jarayonida har safar yangi ma'lumotlarni izlaydi va til qarorini qabul qiladi. Badiiy tarjimaning boshqa tarjima turlaridan tub farqi bu tarjimaning ob'ektiv aniqligi tushunchasining yo'qligidir. Agar siz bir xil ishni turli tarjimonlarga bersangiz, natijada asl matn juda boshqacha talqin qilinadi. Bu esa bizni badiiy tarjimaning navbatdagi xususiyatiga – tarjimon shaxsining tarjimaga ta'siriga olib keladi. Tarjimaning boshqa hech bir turida tarjimon shaxsi badiiy adabiyotdagidek rol o'ynamaydi.

Texnik tarjimada yagona vazifa - yaxshi o'rnatilgan tushunchalar yordamida matnni to'g'ri tarjima qilishdir. Badiiy tarjimonda ishonchli so'z birikmalarining mustahkam lug'ati yo'q: u asl matnni o'z dunyoqarashi orqali qayta-qayta yetkazadi, unga o'ziga xos uslub va uslubni o'tkazadi.

Badiiy tarjimaning yana bir qiyinligi shundaki, asl asar muallifi va tarjimon turli madaniy qatlamlarga mansub bo'lib, ular hayotga boshqa nuqtai nazardan qarashadi, unda sodir bo'layotgan voqealarni asarga asoslanib sharhlaydi.

Badiiy tarjima shunchaki adabiy asarni bir tildan boshqa tilga tarjima qilish emas. Bu adabiy tarjimonning buyuk ishi bo'lib, uning yordamida boshqa madaniyatlarga ularning adabiy ijodi orqali qo'shila olamiz.

Shunday qilib, badiiy tarjima, boshqa tarjimalar singari, tarjima tilidan foydalangan holda manba tilda uzatilgan ma'lumotlarni takrorlashdan iborat. Badiiy tarjimaning xususiyatlari va u bilan bog'liq o'ziga xos muammolar, birinchi navbatda, badiiy matnning o'ziga xos xususiyatlari va oldingi bandda aytib o'tilgan boshqa matn turlaridan sezilarli farqlari bilan belgilanadi. Badiiy tarjima so'zma-so'z to'g'ri, lekin badiiy jihatdan past bo'lgan tarjima bilan badiiy jihatdan to'liq, lekin asl nusxadan uzoq tarjima o'rtasida oraliq o'rinni egallaydi. Nazariy jihatdan, bu ikki tamoyilni oddiygina sintez qilish va asl matnni to'g'ri aks ettiruvchi to'liq badiiy tarjimani ideal deb hisoblash

kifoya. Biroq, amalda bunday tamoyilni amalga oshirish mumkin emas, chunki turli tillar bir fikrni ifodalash uchun mutlaqo boshqa vositalardan foydalanadi va shuning uchun tom ma'nodagi aniqlik va badiiylik doimiy ziddiyatda bo'ladi.

Ma'lumki, tarjimaning sifati ko'p jihatdan tarjimonning maqsadiga bog'liq. Badiiy matnlarni tarjima qilishning uchta maqsadi bor. Birinchisi, o'quvchilarni yozuvchining tilidan bexabarligi uchun o'qiy olmaydigan asar bilan tanishtirish. Ya'ni tarjimon o'quvchini yozuvchi ijodi, uning ijodiy uslubi, individual uslubi bilan tanishtirishi kerak. Badiiy tarjimaning ikkinchi maqsadi o'quvchilarni boshqa xalqlar madaniyatining o'ziga xos xususiyatlari bilan tanishtirish va bu madaniyatning o'ziga xosligini yetkazishdir. Uchinchisi, o'quvchini kitob mazmuni bilan tanishtirish.

Tarjimon birinchi maqsadni ko'zlagan holda badiiy matnni tarjima o'quvchisi uchun bir xil "atmosfera" va badiiy taassurot yaratadigan tarzda tarjima qilishga harakat qiladi. Buning uchun tarjimon muayyan milliy-madaniy farqlarni "tekislashi", tarjima qilingan matnning o'quvchi tomonidan asl matn kabi tabiiy qabul qilinishini diqqat bilan ta'minlashi, o'quvchi e'tiborini notanish voqeliklarga qaratmasligi kerak. Bunday holda, o'quvchi yozuvchining ijodi va uning individual yozish uslubi haqida etarlicha to'liq tasavvurga ega bo'ladi, lekin u badiiy matn muallifi ifodalagan madaniyat haqida to'liq tasavvurga ega bo'lmaydi.

O'z oldiga vazifani qo'ygan tarjimon imkon qadar asl matn bilan yozishmalarni saqlab qolishga va matnni o'qish jarayonida duch kelgan barcha voqeliklarni tushuntirishga intiladi, tarjima muallifi matnning barcha xususiyatlarini etkazishga harakat qiladi. Mamlakatshunoslik nuqtai nazaridan bunday tarjima juda ma'lumotli bo'ladi, lekin u asl asardan butunlay boshqacha taassurot qoldiradi. Bundan tashqari, asl matndan sezilarli darajada uzoqlashganligi sababli tarjimon muallifning individual uslubini va uning asosiy g'oyasini etkaza olmaydi.

Muammoni hal qilishga uringan tarjimon asl muallif qo'llagan muayyan ifoda vositalarining funksional o'xshashlarini topishga urinmaydi, milliy o'zlikni va asosiy shaklni e'tibordan chetda qoldiradi, diqqatini badiiy asar mazmuniga qaratadi. Ehtimol, ba'zi hollarda bunday tarjimoni oqilona deb atash mumkin. Biroq, uni badiiy deb atash qiyin. Afsuski, keyingi paytlarda badiiy matnlarning badiiy bo'lmagan tarjimasi keng tarqalib, tarjimonlar badiiy adabiyotni tarjima qilishda bu usuldan ko'proq foydalanmoqda.

Aytish joizki, bir qator tarjimonlarning tarjimalari ko'pincha literalizm yoki boshqacha aytganda, literalizm bilan ajralib turadi. Qoida tariqasida, chet tilidan tarjima qilishda xato deganda tarjimonning ma'lum bir vaziyatga mos keladigan ma'no o'rniga so'zning asosiy yoki eng mashhur ma'nosini qo'llashi tushuniladi. Keng ma'noda ba'zi urinishlar tarjimon xatosi deb ataladi, bu so'z, ibora yoki iboraning semantik yoki formal tarkibiy qismlaridan asl matnda berilgan ma'no yoki ma'lum ma'lumotlarga zarar etkazishdan iborat.

Ma'lumki, badiiy matn tarjimasini baholashda biz odatda tarjima sifati toifasiga murojaat qilamiz, uning mazmuni ikki asosiy tushuncha orqali ochiladi: tarjimaning adekvatligi va tarjimaning ekvivalentligi. Badiiy tarjimaning adekvatligi deganda muallifning asl asarda ifodalangan g'oyasini har tomonlama anglash, tarjima qilinayotgan asar matnining badiiy-estetik yo'nalishini yetkazish, o'quvchining mumkin bo'lgan munosabatini baholash, o'z fikrini aks ettirish, kimlar vakillari ekanligi tushuniladi. asar muallifi bilan bir xil madaniyat.

Tarjimon asl asarning g'oyaviy-tematik yo'nalishini eng to'g'ri tasvirlash bilan bir qatorda asl asarda berilgan obrazlarni yetkazish uchun mos vositalarni tanlashi va muallif tilining o'ziga xos xususiyatlarini yetkazishi kerak. Bundan tashqari, she'rlarni tarjima qilishda ritmik tashkilot va qofiya tizimini saqlab qolish juda muhim, bu amalda har doim ham mumkin emas.

To'g'ri tarjima kontseptsiyasiga kiritilgan yuqoridagi barcha komponentlar ajralmas birliklardir. Ular bir-biridan ajralmas, chunki ulardan birining eng kichik buzilishi muqarrar ravishda qolgan ikkitasining buzilishiga olib keladi.

Matnlar yaratilgan ikki til o'rtasidagi farq tufayli ikkita ko'p tilli matn mazmunining maksimal umumiyli va tarjima, ekvivalentlik - asl asarlar va tarjima matnlarining haqiqiy semantik yaqinligi tushuniladi.

Boshqa tomondan, badiiy tarjimaning asosiy maqsadi asl matnning mazmuni, hissiy ekspressivligi va og'zaki-strukturaviy dizaynini etkazishdir, deb hisoblaydi. Tarjimada unda muallif

niyati va g'oyasi imkon qadar yetkaziladi, ya'ni g'oyaviy-emotsional ta'sir, muallif qo'llagan barcha obraz vositalari, rang va ritm kuzatiladi; ammo, u faqat umumiy badiiy effekt uchun vosita sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Ma'lumki, badiiy asar matnini tarjima qilish, qoida tariqasida, har doim ma'lum yo'qotishlarni o'z ichiga oladi, shuning uchun ko'plab tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, eng adekvat tarjimalar asl nusxaga nisbatan faqat shartli o'zgarishlarni o'z ichiga olishi mumkin. Agar tarjimaning asosiy maqsadi boshqa til yordamida asliyatga o'xshash shakl va mazmun birligini yaratish bo'lsa, unda bunday o'zgartirishlar zarur, lekin shuni unutmaslik kerakki, tarjimaning to'g'riligi bunday tarjima hajmiga bog'liq, tarjima bunday o'zgarishlarning minimalini nazarda tutadi.

Xulosa qilib aytganda, badiiy matnning tarjima qilishda tarjimondan adabiy asar matnining barcha xarakterli xususiyatlarini hisobga olish, bir vazifa bilan cheklanib qolmasdan, barcha mavjud usullardan birgalikda foydalanish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Yusupova M. Oliy ta'limda talabalarga ingliz tilini o'rgatishda loyiha ishi dolzarb muammo sifatida foydalanishda muloqot kompetensiyasini rivojlantirish //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – T. 7. – №. 12.

2. Yusupova M. A. Kommunikativ kompetensiya talabalarga ingliz tilini o'rgatishning asosiy kompetensiyasi sifatida // – 2019. – №. 8. – S. 39-44.

3. Jumanova K. G. K., Yusupova M. A. Boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'rgatish //Fan va ta'lim. – 2021. – T. 2. – №. 3. – S. 313-315.

4. Jumanova K., Yusupova M. Boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'qitishning psixologik xususiyatlari //InterConf. – 2021 yil.

UDC 808.3

STRUCTURAL FEATURES OF PEDAGOGICAL TERMS IN ENGLISH AND UZBEK

Sh.A.Yusupova, trainee teacher, Uzbek State World Languages University, Tashkent

Аннотация. Ушбу мақолада тилишуносликнинг мавзуларидан бири -ўзбек ва инглиз тилларини таржима қилишдаги ўхшашлик ва фарқларни билдирувчи педагогик атамалар тузилиши таҳлил қилинган.

Калим сўзлар: педагогика, педагогик атамалар, ўзбек ва инглиз тиллари, грамматика, тадқиқот, таржима.

Аннотация. В данной статье анализируется одна из тем лингвистики - конструирование педагогических терминов, обозначающих сходства и различия в переводе узбекского и английского языков.

Ключевые слова: педагогика, педагогические термины, узбекский и английский языки, грамматика, исследование, перевод.

Abstract. This article analyzes one of the topics of linguistics-the construction of pedagogical terms denoting the similarities and differences in translating of the Uzbek and English languages.

Key words: pedagogy, pedagogical terms, Uzbek and English languages, grammar, research, translating.

Due to the fact that English is widely used in Uzbekistan, as in various other countries, it would be essential to analyze the above and find differences and overlapping facets in their grammar. What first stands out in this work is the clarification of the similarity of the construction of pedagogical terms among themselves. This research work will be useful for students, as after reading it, it will be much easier and clearer to perceive languages. A structural feature is a general purpose data structure which identifies and groups together individual *features*, each of which associates a name with one or more values. Because of the generality of feature structures, they can be used to represent many different kinds of information, but they are of particular usefulness in the representation of linguistic analyses, especially where such analyses are partial, or *underspecified*. Feature structures represent the interrelations among various pieces of information, and their instantiation in markup provides a *metalanguage* for the generic representation of analyses and interpretations. Moreover, this instantiation allows feature values to be of specific *types*, and for restrictions to be placed on the values for particular features, by means of *feature system declarations*.